

BAĞDAT OKULU VE İSLAM DÜŞÜNÇESİNDEKİ YERİ

Ahmet KAYACIK, Üniversite Kitabevi, İstanbul, 2004, 142 s.

ISBN: 975-8730-08-8

*Mehmet Sami BAGA**

Düşünce tarihinde ismi geçen ve ilmî faaliyetlere ciddi katkı sağladığına inanılan pek çok okul ve ekol söz konusudur. X. yy boyunca özellikle mantık üzerine yapılan ciddi çalışmalarla *mantık okulu* olarak da adlandırılan *Bağdat Okulu* bu ilim çevrelerindedir. Yunan düşüncesinin İslam topraklarında çok yeni olduğu ve tutmaya çalıştığı bir dönemde teşekkül eden bu okulu ele alıp inceleyen giriş niteliğindeki bir çalışma Ahmet Kayacık tarafından *Bağdat Okulu ve İslam Düşüncesindeki Yeri* ismiyle kaleme alınmıştır. Söz konusu okulun temsilcileri ve faaliyetlerinin de tetkik edildiği bu çalışma, önsöz, giriş, üç bölüm, sonuç ve bibliyografya kısımlarından oluşmaktadır.

Giriş (s. 9-20) bölümünde yazar, Bağdat okulunun ilmi selefi olan *İskenderiye Okulu*'nu ele alarak bu okulun teşekkülünü, Yeni-Eflâtuncu felsefeye katkılarını ve nihayet okulun Bağdat'a kayma serüvenini inceliyor. Kayacık, Aristo'nun Atina Okulunun 529 yılında Jüstinyen tarafından kapatılması sonucu okul hocalarından bir kısmının İskenderiye'ye yerleşmeleriyle buranın İslam fethine kadar (642) yoğun ilmi faaliyetlerin yapıldığı bir merkez haline geldiğini belirtir. İskenderiyeli Hermes, Yahya en-Nahvî ve İskenderiyeli Stephanus bu okulun en önemli şahsiyetleri olarak sıralanırken; Eflâtun ve Aristo şerhleri, Yeni-Eflâtunculuk ve Hıristiyanlık uzlaştırması ve mantık-tıp ilişkilendirmesi okulun önemli faaliyetleri olarak zikredilir. Müslümanların İskenderiye'yi fethiyle birlikte ilmi faaliyetlerin yeni başkent olan Bağdat'a kaydığı da hem bu okulun bitiş sebebi hem de yeni ilmi çevrenin teşekkül sebebi olarak sunulmaktadır.

* Sakarya Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Felsefesi Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi.

Bağdat Okulu (s. 21-43) isimli *ilk bölümde* yazar, “okul” tabirini inceledikten sonra dört konu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunlardan *ilki*, tercüme hareketleri ve Bağdat Okulu arasındaki ilişkidir. Yazar bu okul mensuplarını daha önce yapılan tercümeleri göden geçiren, bu malzemeyi yoğurup yeniden üreten kişiler olarak takdim etmektedir. *İkinci olarak* bu okulun bir “mantık okulu” olarak tebarüz ettiği belirtilmektedir. Okul mensupları o dönemde özel bir önem haiz olan mantık ilmiyle ilgilenmişler ve Aristo’nun konuyla ilgili eserlerini şerh etmişler, hatta katı Aristocu bir yapı arz eden görüşleriyle İbn Sinâ’nın eleştirisine maruz kalmışlardır. *Üçüncü olarak*, Bağdat Okulu’nun yöntemi ele alınmış ve “aklı” bir yöntem izledikleri belirtilmiştir. Tercüme alanında tek metne bağlı tercümeyle devam etme zorunluluğu hissedilmiş, bunu mümkün kılacak sabitelere ulaşmaya çalışmışlardır. Ayrıca felsefi terimlerin oluşturulmasına önem vererek ihtilafları ortadan kaldırmayı amaçlamışlardır. Dönemin geleneklerine uyarak üçlü şerh (küçük-orta-büyük) yöntemiyle bir eğitim uygulamışlardır. Burada yazar aynı zamanda Bağdat Okulu’nun bir üyesi olan Fârâbi’den istinbatla şerhin sadece bir tekrar olmadığını, önceki medeniyete ait olan metnin yeni medeniyetin ilkeleriyle yeniden inşa edilmesi olarak anlaşılması gerektiğini belirtmektedir. *Son olarak* yazar, söz konusu okulun sona erişini ele alıyor. Devlet merkezinin Bağdat’tan İran’a taşınma zikredilen sebeplerin ilkidir. Okulun çalışmalarının yön değiştirmesi bir diğer sebep olarak görülmektedir. Buna göre yapılan tercümelemlerle Arapça’da yeteri kadar malzeme birikmiş ve önce Yunanca, daha sonra da tercümede kullanılan diğer dil olan Süryanice önemini kaybetmiştir. Böylece bu okulun Hıristiyan temsilcilerinin sunacağı bir şey kalmamıştır. Bunun yanında İbn Sinâ’nın bu okula katı Aristocu olmaları sebebiyle yaptığı eleştiri de çöküşün kayda değer bir diğer sebebi olarak zikredilmiştir.

Bağdat Okulunun Temsilcileri (s.45-119) başlığını taşıyan *ikinci bölümde* okul temsilcileri kronolojik olarak verilmektedir. Burada, okulun kurucusu ve reisi olarak kabul edilen Mervezî (840-910) mantıkta uzman biri ve Aristo’nun II.Analitiklerinin ilk şarihi; Kuveyrî (855-915) II.Analitiklerin Arapça olarak yapılan ilk şerhinin sahibi; Yuhanna b. Haylan (860-920) ise Fârâbi’nin hocalarından biri olarak sunulmaktadır. Bunun yanında II.Analitikleri Arapça’ya çeviren, mantık savunucusu olarak ünlenen ve Fârâbi’nin hocası olan Ebu Bışr Matta (870-940); mantık çalışmaları sonucu “muallim-i sânî” ünvanını alan, tercüme yerine şerh ve te’lif çalışmalarıyla meşgul olan okulun zirve şahsiyeti Fârâbi (871\2-950) ve tercümelemleriyle ünlü Yahya b. Adî (893-

974) ise okulun en etkili isimleri olarak zikredilmektedir. Ayrıca Ebu Süleyman es-Sicistânî, İbn Zür'a, Tevhîdî gibi diğer isimlerde bu okulun mensubu olarak görülmektedir. Bu bölümün en önemli tarafını okul temsilcilerinin özellikle uzmanı oldukları mantık alanında eserlerinin, yanı sıra temsilciler üzerine yapılan çalışmaların titiz bir şekilde sunulması oluşturmaktadır.

Üçüncü bölüm Bağdat Okulundaki Tartışmalar başlığını taşımaktadır. Bu bölümde yazar, Bağdat Okulu'nun önemle tartıştığını belirttiği dört temel meseleyi ele alıyor. Bunlardan ilki kategoriler ile ilgili olup kategorilerin sayısı, kategoriler arasındaki ilişkiler ele alınıyor. İkinci olarak şartlı kıyaslar konusu inceleniyor ve okul mensuplarının şartlı kıyası kabul eden Stoacıların mantık anlayışını Aristo mantığını tamamlar mahiyette görmeleri gözler önüne seriliyor. Ebu Said es-Sirâfî ve Ebu Bişr Matta arasındaki meşhur tartışma üzerinden mantık gramer ilişkisi üçüncü olarak ele alınan konudur. Burada mantık ile nahiv arasındaki farklar ve tarafların konuya yaklaşımı inceleniyor. Dördüncü olarak da mantıktaki gelişmeler ve mantığın başarıları ele alınıyor. Yazar yapılan tercüme ve şerhlerle bu konuyu izaha kavuşturmaya çalışarak bölümü bitiriyor.

Sonuç bölümünde ise Kayacık, sekiz madde de kitapta ele alınan konular özetliyor. Kayacık'ın bu eserde anlaşılır bir dil kullanması ve konuları analitik olarak ele alması takdire şayan ise de sık sık görülen yazım hataları ve cümle düşüklükleri zikredilmesi gereken önemli eksiklikler arasındadır. Giriş mahiyetinde olan ve ciddi analizler yerine genel bir tasvirin tercih edildiği eser, araştırmacıların ilgisini beklemektedir.